

Ελληνική ταυτότητα, αυτοεκτίμηση και σχολική επίδοση μεταναστών εφήβων:

Μια διαχρονική μελέτη

Αυγερινού Κωνσταντίνα (Α.Μ.: ΣΧΨ 2021602)

Πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών Σχολικής Ψυχολογίας

Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Επιβλέποντες καθηγητές:

Μόττη-Στεφανίδη Φρόσω, Καθηγήτρια, Τμήμα Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ

Παυλόπουλος Βασίλης, Καθηγητής, Τμήμα Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ

Τάνταρος Σπύρος, Καθηγητής, Τμήμα Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ

Σημείωμα της Συγγραφέως

Το δοκίμιο αυτό αποτελεί διπλωματική εργασία που συντάχθηκε για το Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και υποβλήθηκε τον Φεβρουάριο του 2019.

Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Περίληψη

Η μετανάστευση έχει αναχθεί πλέον σε κοινωνικό φαινόμενο της εποχής μας και οι έρευνες γύρω από τα αίτια και κυρίως τις συνέπειες που έχει αυτή η πολιτισμική κινητικότητα, όλο και πληθαίνουν με τα αποτελέσματα αυτών να διαμορφώνουν συνεχώς την σύγχρονη ιστορία. Στην παρούσα έρευνα εστιάζουμε σε μια πολύ συγκεκριμένη επίπτωση του μεταναστευτικού κινήματος, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μας στο ελληνικό έδαφος και την ελληνική ταυτότητα. Πιο συγκεκριμένα υποθέσαμε ότι το φύλο προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση, συγχρονικά και διαχρονικά κάτι που τα ευρήματα κατέδειξαν ότι ισχύει μόνο για την σχολική επίδοση συγχρονικά. Στη συνέχεια υποθέσαμε ότι η μεταναστευτική γενιά προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση συγχρονικά και διαχρονικά, κάτι που φάνηκε να ισχύει για την σχολική επίδοση όχι όμως για την αυτοεκτίμηση. Η τρίτη μας ερευνητική υπόθεση είναι ότι η εθνική ταυτότητα θα προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση, συγχρονικά και διαχρονικά με τα αποτελέσματα να δείχνουν ότι η εθνική ταυτότητα δεν συμβάλλει σημαντικά σε καμία από τις δυο εξαρτημένες μεταβλητές μας. Τέλος ως τελευταία υπόθεση θέσαμε ότι η αλληλεπίδραση μεταναστευτικής γενιάς και φύλου θα προβλέπει την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση συγχρονικά και διαχρονικά, υπόθεση που δεν ισχύει για καμία μεταβλητή μας, ούτε συγχρονικά, αλλά ούτε και διαχρονικά. Τα ευρήματα θα συζητηθούν με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Λέξεις – Κλειδιά: ελληνική ταυτότητα, αυτοεκτίμηση, σχολική επίδοση, έφηβοι μετανάστες, διαχρονική έρευνα

Abstract

Immigration has become a major social problem nowadays and the studies referring to the reasons and most importantly the results of this cultural mobility are increasing continually, constructing modern history. In the present study we focus on a very specific result of immigrational movement, keeping our interest on greek soil and greek identity. To be more specific we supposed that the sex predicts the self-esteem and the school performance, cross-sectionally and longitudinally, something that was found to be true only for the school performance cross-sectionally. Later on we supposed that the immigrant generation predicts the self-esteem and the school performance cross-sectionally and longitudinally, something that was found to be true only for the school performance, but not for the self-esteem. Our third research case is that the national identity will predict the self-esteem and the school performance cross-sectionally and longitudinally, with results showing that it doesn't contribute importantly in any of the two dependent variables. To conclude, as our last research case we set that the interaction between immigrant generation and sex will predict the self-esteem and the school performance cross-sectionally and longitudinally, a case that doesn't stand for any variable, neither cross-sectionally, not longitudinally. Our findings will be discussed based on existing bibliography.

Key-words: greek identity, self-esteem, school performance, adolescent immigrants, longitudinal research

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Πρόλογος	5
Εισαγωγή	6
Η μετανάστευση στην εφηβεία.....	6
Ο ρόλος της εθνικής ταυτότητας των εφήβων μεταναστών.....	7
Η αυτοεκτίμηση των εφήβων μεταναστών, ο ρόλος της εθνικής ταυτότητας και της γενιάς μεταναστών.....	10
Η σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών, ο ρόλος της εθνικής ταυτότητας και της γενιάς μεταναστών.....	14
Ο ρόλος του φύλου των εφήβων μεταναστών στην αυτοεκτίμηση και σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών και η αλληλεπίδρασή του με τη μεταναστευτική γενιά.....	18
Ερευνητικές υποθέσεις.....	22
Μέθοδος	24
Συμμετέχοντες	24
Μέσα συλλογής δεδομένων	25
Διαδικασία	26
Αποτελέσματα	27
Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες	27
Έλεγχος ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων	29
Συζήτηση	40
Περιορισμοί και προτάσεις	44
Βιβλιογραφία	46

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία αποτελεί το τελικό στάδιο του διετούς προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών Σχολικής Ψυχολογίας, του τμήματος Ψυχολογίας του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Η επιλογή του θέματος, καθώς και ό,τι πρόκειται να παρουσιαστεί παρακάτω έγινε κατόπιν συνεννοήσεως και συνεργασίας με την επόπτρια καθηγήτρια κυρία Μόττη-Στεφανίδη Φρόσω, την οποία και ευχαριστώ πολύ για την καθοδήγησή της. Παράλληλα, για την εκπόνηση της διπλωματικής αυτής εργασίας σημαντικό ρόλο με τις οδηγίες τους διαδραμάτισαν ο κύριος Παυλόπουλος Βασίλειος και η κυρία Κώστογλου Δήμητρα, τους οποίους και ευχαριστώ πολύ για την βοήθειά τους.

Επίσης θέλω να ευχαριστήσω όλους και όλες τους καθηγητές και καθηγήτριες μου, που υπήρξαν δίπλα μου κατά την διάρκεια της ακαδημαϊκής μου πορείας στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών μου σπουδών, καθώς και τις συμφοιτήτριες μου, με τις οποίες συνεργάστηκα αυτά τα δύο χρόνια. Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου, τους γονείς μου και τον αδερφό μου, που στήριζαν με κάθε τρόπο την επιλογή μου να συνεχίσω τις σπουδές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Σχολική Ψυχολογία».

Ελληνική ταυτότητα, αυτοεκτίμηση και σχολική επίδοση μεταναστών εφήβων: Μια
διαχρονική μελέτη

Το θέμα που θα μας απασχολήσει στην παρούσα έρευνα είναι το πόσο η ελληνική ταυτότητα επηρεάζει την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών. Προκειμένου να μετρήσουμε αυτές τις έννοιες χρησιμοποιούμε ως μεταβλητές την αυτοεκτίμηση των εφήβων και τους βαθμούς τους. Αρχικά, θα αναφερθούμε στην εφηβεία και τα πιθανά προβλήματα που αυτή επιφέρει, ενώ στη συνέχεια θα εμβαθύνουμε στις αντικειμενικές δυσκολίες που παρουσιάζονται σε έναν/μια έφηβο/-η όταν καλείται να μεταναστεύσει με ή/και χωρίς πολλές φορές την οικογένειά του.

Η μετανάστευση στην εφηβεία

Βρισκόμενοι, λοιπόν σε μια ξένη, χώρα οι έφηβοι μετανάστες αποκτούν αυτόματα ένα ακόμη χαρακτηριστικό, επίκτητο, το οποίο είναι και το μόνο που τους διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους εφήβους στην χώρα όπου βρίσκονται, αλλά και στον κόσμο γενικότερα, αυτό του μετανάστη, «του ξένου» (Motti-Stefanidi, Berry, Chryssochoou, Sam, & Phinney, 2012). Το χαρακτηριστικό «του ξένου», πολλές φορές ταυτίζεται, σύμφωνα με στερεοτυπικές προκαταλήψεις, με πιθανό χαμηλό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, γεγονός που δεν βοηθάει στον περιορισμό κοινωνικών στερεοτύπων, και έτσι συναντάμε πολλές φορές αυτό που ονομάζεται «αυτοεκπληρούμενη προφητεία», αφού οι έφηβοι μετανάστες δείχνουν να προσαρμόζονται εντέλει σε αυτό που αναμένουν οι άλλοι για αυτούς (Χατζηχρήστου, 2011). Με αυτόν τον τρόπο οι έφηβοι μετανάστες, είναι πιθανό να αισθάνονται άβολα, ή/και μερικώς αποκλεισμένοι από το σύνολο, καθώς η συμπεριφορά που λαμβάνουν, τους περιθωριοποιεί εν μέρει. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι έφηβοι και γενικότερα οι νέοι σε αυτή την ηλικία, διαμορφώνουν ή έχουν διαμορφώσει ορισμένες αντιλήψεις,

σχετικά με το φύλο, την οικογένεια, τις σχέσεις, την θρησκεία και τις πεποιθήσεις τους ανάλογα με την καταγωγή και τις παραδόσεις τους (Motti-Stefanidi, Berry, Chryssochoou, Sam, & Phinney, 2012). Επομένως καταλαβαίνουμε ότι οι έφηβοι που προέρχονται από έναν διαφορετικό τόπο και εγκαθίστανται σε έναν καινούριο, όντας μειονότητα, φέρνουν μαζί τους τις αντίστοιχες δικιές τους αντιλήψεις, ενισχύοντας την διαφορετικότητα, αφού είναι πιθανό να συνυπάρχουν πολλές διαφορετικές προσεγγίσεις για μια συγκεκριμένη θεματολογία σε ένα μέρος. Η διαφορετικότητα αυτή σε συνδυασμό με την κυριαρχία των κοινωνικών στερεοτύπων είναι αυτή ακριβώς που πιθανώς εμποδίζει σημαντικά την δραστηριοποίηση των εφήβων μεταναστών σε ένα ευρύτερο σύνολο, ως κοινωνικές οντότητες με ολοκληρωμένη άποψη και ανάλογες ικανότητες με άλλους συνομηλίκους τους (Motti-Stefanidi, Berry, Chryssochoou, Sam, & Phinney, 2012).

Έχοντας, λοιπόν αναφερθεί αρχικά στην έννοια της εφηβείας, και τις επικείμενες αλλαγές στην ζωή των εφήβων, αντιλαμβανόμαστε, όπως προαναφέρθηκε πόσο δύσκολη είναι η συνθήκη της μετανάστευσης σε μια τέτοια περίοδο για το άτομο. Τα κοινωνικά στερεότυπα και η προσαρμογή σε νέες συνήθειες και τρόπο ζωής δυσχεραίνουν ακόμη περισσότερο την κανονικότητα της ζωής των εφήβων, με διαφορετικό τρόπο στον καθένα, αλλά και με γενικευμένες διαφορές όσον αφορά το φύλο.

Ο ρόλος της εθνικής ταυτότητας των εφήβων μεταναστών

Το 2001 ο Guibernau προσπάθησε να αποδώσει όσο το δυνατόν καλύτερα τον ορισμό της εθνικής ταυτότητας και είπε: «Τα καθοριστικά κριτήρια για την εθνική ταυτότητα είναι η διαφοροποίηση ανάμεσα στα έθνη και η συνέχεια τους με την πάροδο του χρόνου. Το έθνος είναι μια συλλογική ταυτότητα, που έχει ρίζες στα παρελθόντα σύμβολα, τις μνήμες και τις αξίες. Αυτή η οντότητα συνδέει σύμβολα, μνήμες και αξίες με μια συγκεκριμένη περιοχή, ενώ έτσι διακρίνεται από άλλα έθνη» (Guibernau 2001).

Ξεκινώντας, λοιπόν, γίνεται γνωστό πως η εθνική ταυτότητα έχει προβληματίσει αρκετά τους μελετητές, καθώς φαίνεται να έρχονται συχνά σε διαφωνία, σχετικά με το ποιος πραγματικά είναι ο ρόλος της και πόσο επηρεάζει τους έφηβους και νέους της σύγχρονης εποχής (Ariely, 2012). Σε σχετικά πρόσφατη έρευνά τους οι Hutchison και Bleiker (2014) υποστήριξαν ότι η έκφραση της εθνικής ταυτότητας στο άτομο και ειδικά στους νέους είναι αποτέλεσμα της εκάστοτε καταγωγής του, δηλαδή σε πρώτη φάση γίνεται έλεγχος σχετικά με το πόσο η κοινωνία από την οποία κάποιος ή κάποια προέρχεται είναι συλλογική ή ατομική. Η ατομικότητα ή η συλλογικότητα μιας κοινωνίας ή καλύτερα μιας χώρας καθιστά σαφές το πόσο προσκολλημένο είναι το άτομο στην εθνική του ταυτότητα, αφού συνήθως οι συλλογικές κοινωνίες είναι αυτές που εμφυσούν το αίσθημα του «ανήκειν», εδραιώνοντας την διάχυτη ύπαρξη εθνικών χαρακτηριστικών στον καθένα (Hutchison, & Bleiker, 2014). Ο ορισμός της εθνικής ταυτότητας και τι επιδράσεις αυτή έχει στο άτομο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο που ο καθένας αντιλαμβάνεται το εθνικό συναίσθημα, δηλαδή σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο, ενώ ταυτόχρονα διαφαίνεται έντονα η αλληλεπίδρασή της με άλλα είδη ταυτότητας όπως είναι η προσωπική και η κοινωνική, ταυτότητες των οποίων οι έννοιες αναλύονται στην ίδια βάση, αυτή της χώρας καταγωγής, ανάλογα με τις ατομικές ή συλλογικές πεποιθήσεις και συναισθήματα (Mercer, 2014).

Όπως προαναφέρθηκε, η έννοια της εθνικής ταυτότητας διχάζει την ερευνητική κοινότητα. Αυτό βιβλιογραφικά εξηγείται σε συνδυασμό με μια ακόμη έννοια που σχετίζεται άμεσα με την εθνική ταυτότητα, την παγκοσμιοποίηση, ένα φαινόμενο της νεότερης εποχής, της οποίας τα αποτελέσματα, πλέον είναι φανερά στις μέρες μας, καθώς επιδρά με πολλούς διαφορετικούς τρόπους στην εθνική ταυτότητα (Ariely, 2012). Παρά την έντονη σχέση μεταξύ των δύο εννοιών, λίγοι είναι οι ερευνητές που έχουν αναλύσει συστηματικά και διεθνώς την επιρροή της παγκοσμιοποίησης, στον τρόπο

κυρίως, που οδηγεί τους ανθρώπους να αντιλαμβάνονται την εθνική τους ταυτότητα. Η εθνική ταυτότητα και η έννοια του εθνικισμού έχει μεγάλο ιστορικό υπόβαθρο στις ανθρώπινες κοινωνίες, ενώ καθιστά σαφή την ανάγκη του ατόμου να ανήκει κάπου και να ξέρει ποιος και ποια είναι (Hobsbawm 2007). Οι συνεχείς αλλαγές της σύγχρονης εποχής σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο επιτάσσουν την ανάγκη προώθησης της εθνικής ταυτότητας ως ένα μαζικό κίνημα, που διασαφηνίζει τα χαρακτηριστικά του εκάστοτε έθνους, αντίληψη που οι μελετητές τοποθετούν χρονικά στη νεότερη ιστορία. Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη γίνεται αντιληπτό ότι καμία παγκόσμια ταυτότητα δεν θα καταφέρει να περιορίσει την μοναδικότητα της εθνικής ταυτότητας, αντίθετα μάλιστα υπονοείται πως η εκάστοτε εθνική ταυτότητα είναι σε θέση να απειλήσει την ταχύτατη ανάπτυξη της παγκοσμιοποίησης (Hobsbawm 2007).

Παρά το γεγονός πως τελικά η παγκοσμιοποίηση αναδεικνύει το αίσθημα του «ανήκειν» στους ανθρώπους, καθιστώντας υπερήφανους εκπρόσωπους της δικής τους εθνικής ταυτότητας (Calhoun, 2007), βρισκόμαστε τώρα σε μια άλλη κατηγορία ερευνών που υποστηρίζουν ότι η έντονη αυτή αντίθεση προς την παγκοσμιοποίηση και η υπεράσπιση της εθνικής ταυτότητας αποτελεί συνήθεια των μεγαλύτερων γενεών, που έχουν κυρίαρχο μέσα τους το αίσθημα του εθνικισμού. Περνώντας στους εφήβους μαθαίνουμε πως οι ίδιοι δεν δείχνουν να ενδιαφέρονται τόσο για την εθνική τους ταυτότητα, αδιαφορώντας πολλές φορές για τα εθνικά χαρακτηριστικά που τους διακρίνουν από άλλες χώρες (Tilley, & Heath, 2007). Η επιρροή της παγκοσμιοποίησης στους εφήβους δείχνει να ελαττώνει τις εθνικιστικές συμπεριφορές, αφού οι ίδιοι οι έφηβοι εκφράζουν μεγαλύτερη ασφάλεια, γνωρίζοντας πως πλέον ζουν σε μια οικουμενική κοινωνία στην οποία όλοι είναι αποδεκτοί και ανήκουν σε ένα ενιαίο σύνολο, που δεν τους διαχωρίζει. Αυτή η αντίληψη είναι που, όπως θα δούμε στην συνέχεια, αυξάνει τους βαθμούς αυτοπεποίθησης των εφήβων οι οποίοι εκμεταλλεύονται

αυτή την παγκόσμια προσπάθεια για ενότητα, προκειμένου να προσαρμοστούν αμεσότερα σε μια αντικειμενικά καινούρια και διαφορετική για αυτούς χώρα. Επομένως, όσον αφορά τους νέους και ειδικά τους εφήβους γίνεται άμεσα αντιληπτό πως η έννοια της εθνικής ταυτότητας πλέον αποδυναμώνεται, καθώς δεν υπάρχει το ανάλογο ενδιαφέρον να αναδείξει τα διαφορετικά εθνικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν το κάθε έθνος (Ariely, 2012). Ένα παράδειγμα που αξίζει να σημειωθεί σχετικά με την σημασία της εθνικής ταυτότητας και το αίσθημα του «ανήκειν» σε νέους και δη εφήβους είναι ότι μόλις το 2017 έφηβοι, που είχαν μεταναστεύσει ως παιδιά στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και βρέθηκαν αντιμέτωπα με την πιθανότητα απέλασης, αναφέρθηκαν στη μόνη χώρα που ήξεραν ως «σπίτι» λέγοντας χαρακτηριστικά ότι «μεγάλωσα σε αυτή την χώρα, εδώ ανήκω.» (Croucher, 2018).

Ολοκληρώνοντας την διερεύνηση μας όσον αφορά την εθνική ταυτότητα οφείλουμε να τονίσουμε πως η παρουσία της είναι έντονη ανά τον κόσμο και η έννοια της απασχολεί όλο και περισσότερο τους μελετητές των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών.

Η αυτοεκτίμηση των εφήβων μεταναστών, ο ρόλος της εθνικής ταυτότητας και της γενιάς μεταναστών.

Είναι λογικό να υποθέτει κάποιος πως όταν μέσα σε μια ομάδα ατόμων και δη εφήβων, εισέρχονται καινούρια στοιχεία, θα επικρατήσουν σίγουρα αλλαγές όσον αφορά την αλληλεπίδραση των ατόμων και την διαμόρφωση των σχέσεών τους, ανεξαρτήτως εθνικής καταγωγής ή μεταναστευτικής γενιάς. Έτσι λοιπόν πρόσφατες έρευνες μας καταδεικνύουν ότι οι έφηβοι μετανάστες έχοντας ως προτεραιότητα την όσο το δυνατόν συντομότερη αφομοίωσή τους στο σύνολο και την απόκτηση πολιτισμικών χαρακτηριστικών της χώρας υποδοχής, είναι δυνατόν να δημιουργήσουν οι ίδιοι δυσκολίες στον εαυτό τους, προκαλώντας αστάθεια στις σκέψεις και τα

συναισθήματά τους, καθώς θα επικρατήσει μέσα τους η σύγκρουση των ήδη διαμορφωμένων πεποιθήσεών τους – προερχόμενες από την εθνική τους ταυτότητα – με τις καινούριες, στις οποίες καλούνται να προσαρμοστούν (Verkuyten, & Martinovic, 2012). Η σύγκρουσή τους αυτή, δεν μας βοηθάει να κατανοήσουμε πως εντέλει καταφέρνουν να διατηρούν την αυτοεκτίμησή τους σε ικανοποιητικά επίπεδα, όμως ανατρέχοντας στην βιβλιογραφία βλέπουμε πως η αστάθεια αυτή στα συναισθήματά τους, δεν διαρκεί πολύ, ενώ ταυτόχρονα τους οδηγεί σταδιακά, ως μειονότητα, να ενταχθούν πιο εύκολα στο υπόλοιπο σύνολο, που όπως είναι φυσικό, υπερισχύει αριθμητικά και επομένως τυγχάνει μεγαλύτερης επιρροής. Έτσι παρά τις αμφιβολίες που έχουν δημιουργηθεί και τις πιθανές εσωτερικές συγκρούσεις οι έφηβοι μετανάστες δείχνουν να αντιλαμβάνονται σχετικά γρήγορα την εύκολη και ίσως πιο σωστή για αυτούς επιλογή, ανακτώντας σταδιακά την αυτοπεποίθησή τους. Φυσικά δεν είναι δυνατόν να παραλειφθεί το γεγονός ότι οι έφηβοι μετανάστες με την προσαρμογή τους και κατ' επέκταση την αποκατάσταση της ψυχολογικής τους ευημερίας και την ανοδική πορεία της αυτοεκτίμησής τους, υιοθετούν χαρακτηριστικά, γνωρίζοντας ότι θα ταιριάξουν με την πλειοψηφία της ομάδας στην οποία εντάχθηκαν, παρά το γεγονός ότι αυτό μπορεί να σημαίνει την απομάκρυνσή τους από χαρακτηριστικά της δικής τους εθνικής ταυτότητας (Verkuyten, & Martinovic, 2012).

Εμβαθύνοντας στην βιβλιογραφία εντοπίσαμε και αποτελέσματα σχετικά με την χαμηλή αυτοεκτίμηση των εφήβων μεταναστών, δηλαδή εντοπίσαμε τους βαθμούς της αυτοεκτίμησής τους χαμηλούς, σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές μεταναστών, εξηγώντας βέβαια τους πιθανούς παράγοντες πίσω από αυτό. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζουμε πως είναι πιθανό, οι εσωτερικές συγκρούσεις που προκύπτουν στους εφήβους – ειδικά στους εφήβους νεοφερμένους μετανάστες – εξαιτίας της ανάδειξης της διαφορετικότητάς τους σε ένα καινούριο τόπο, έχουν επιπτώσεις στην αυτοπεποίθησή

τους, με το αίσθημα αυτής να είναι χαμηλό, ιδιαίτερα σε εφήβους μετανάστες που ακόμα δεν έχουν προσαρμοστεί κατάλληλα στο περιβάλλον και δεν έχουν αφομοιώσει τα στοιχεία της εν μέρει νέας τους ταυτότητας (Ansary, Scorpio, & Catanzariti, 2013).

Ανατρέχοντας σε όσα αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά με την σημασία της εφηβείας σε συνθήκες μετανάστευσης και τις δυσκολίες που οι νέοι καλούνται να αντιμετωπίσουν είναι χρήσιμο να επικεντρωθούμε περισσότερο στο πόσο αυτές οι, αντικειμενικά δυσχερείς ψυχολογικές, συνθήκες επηρεάζουν πραγματικά τους έφηβους. Οι ρόλοι που τους αναλογούν φαίνεται να αντικρούονται μέσα τους, καθώς από την μία υποχρεώνονται να αφομοιωθούν σε μια καινούρια πραγματικότητα, γεγονός που τους αναγκάζει να αυξήσουν τους ρυθμούς της προσαρμοστικότητάς τους, καθιστώντας τους άμεσα ανεξάρτητους – και ίσως πιο ώριμους – σε μια καινούρια χώρα σε αντίθεση με τους γηγενείς εφήβους (Verkuyten, & Martinovic, 2012). Ταυτόχρονα είναι διάχυτα τα χαρακτηριστικά που φέρνουν μαζί από το δικό τους πολιτισμικό πλαίσιο, δηλαδή τα στοιχεία της εθνικής τους ταυτότητας, στο οποίο ζούσαν μεγαλώνοντας αντίστοιχα φυσιολογικά, όπως και άλλοι έφηβοι στην δική τους χώρα (Fleck & Fleck, 2013). Σημαντικό είναι τέλος να αναφερθεί στο πλαίσιο των εξωτερικών παραγόντων που επηρεάζουν την αυτοεκτίμηση, των εφήβων μεταναστών ο ρόλος των γονέων, για τον οποίο είναι χρήσιμο να αναφέρουμε ότι οι γονείς που παρουσιάζονται ως απόντες από την ψυχολογική στήριξη των παιδιών τους, μη συμμετέχοντας στις αλλαγές που βιώνουν τα ίδια, οδηγούν έμμεσα τους εφήβους σε μειωμένη αυτοεκτίμηση και διαρκή αμφισβήτηση του εαυτού τους. Συγχρόνως φαίνεται να δημιουργούνται και μη αποδεκτές κοινωνικά συμπεριφορές των εφήβων, τόσο στο σχολείο, με το οποίο έρχονται σε άμεση επαφή, όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον γενικότερα (Van Ryzin, Stormshak, & Dishion, 2012).

Συνεχίζοντας, οι έφηβοι μετανάστες, ανεξαρτήτως φύλου, που καταφέρνουν να διατηρούν συνεχείς επαφές και να δημιουργούν σχέσεις με άτομα από την χώρα υποδοχής έχουν υψηλά ποσοστά αυτοεκτίμησης και δείχνουν να προσαρμόζονται όλο και πιο εύκολα νιώθοντας πως γίνονται αποδεκτοί από τους γηγενείς (Leszczensky, 2013). Αυτό που μας προξενεί εντύπωση στη μελέτη του Leszczensky (2013) είναι η ερώτηση του σχετικά με το αν οι διαπολιτισμικές σχέσεις μπορούν να ενισχύσουν την εκάστοτε εθνική ταυτότητα. Όπως εξηγείται παρακάτω η όσο το δυνατόν καλύτερη προσαρμογή και αφομοίωση των εφήβων μεταναστών και οι αντίστοιχες σχέσεις με τους γηγενείς αποτελούν προϋπόθεση για την σταδιακή αναγνώριση και αποδοχή της εθνική ταυτότητας όλων, ανεξαρτήτως καταγωγής (Leszczensky, 2013). Έτσι κι αλλιώς σύμφωνα πάντα με την βιβλιογραφία και συγκεκριμένα την θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας «τα άτομα αγωνίζονται για θετική κοινωνική ταυτότητα, καθώς αυτό οδηγεί σε υψηλή αυτοεκτίμηση. Η θετική κοινωνική ταυτότητα δημιουργείται από ευνοϊκές συγκρίσεις μεταξύ ομάδων σε σχέση με τις χαρακτηριστικές ιδιότητες» (Tajfel, & Turner, 1986). Γενικότερα γίνεται κατανοητό και επομένως εξάγεται και ένα συμπέρασμα πιο ασφαλές ότι οι ανάμεικτες σχέσεις γηγενών και μεταναστών οδηγούν αμεσότερα και αποτελεσματικότερα στην ανοδική πορεία της αυτοεκτίμησης των εφήβων μεταναστών και κατόπιν στην πλήρη αφομοίωσή τους (Leszczensky, 2013).

Ολοκληρώνοντας την αναζήτησή μας σχετικά με την αυτοεκτίμηση των εφήβων μεταναστών καταλαβαίνουμε ότι η ψυχική τους υγεία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την αφομοίωσή τους στο καινούριο πλαίσιο η οποία εν συνεχεία εξαρτάται από τις σχέσεις που θα αναπτύξουν με συνομηλίκους τους γηγενείς. Εν ολίγοις επιβεβαιώνεται ακόμη μια θεωρία, εκείνη της ταυτότητας η οποία στηρίζει ότι οι άνθρωποι ανάλογα με τον ρόλο στον οποίο καλούνται να ανταποκριθούν αναπτύσσουν διαφορετικές

κοινωνικές ταυτότητες οι οποίες ανακαλούνται ανάλογα με την κοινωνική συνθήκη στην οποία βρίσκονται (Stryker, 1980).

Ύστερα από τις παραπάνω βιβλιογραφικές αναφορές σχετικά με την αυτοεκτίμηση των εφήβων μεταναστών γίνεται αντιληπτό πως αυτή αυξάνεται ή μειώνεται ανάλογα με τον κοινωνικό περίγυρο τους, το πόσο οι ίδιοι καταφέρνουν να προσαρμοστούν και να δημιουργήσουν σχέσεις με τους γηγενείς, ώστε να νιώσουν μέρος του ευρύτερου συνόλου. Η αυτοεκτίμηση των εφήβων μεταναστών συνδέεται γενικότερα με την ψυχολογική τους ευημερία όπως έχει ειπωθεί παραπάνω, ενώ η εκάστοτε εθνική ταυτότητα, σε συνδυασμό με το οικογενειακό περιβάλλον αλλά και τις διαφορές ανά φύλο διαδραματίζουν έντονο ρόλο στην διαμόρφωση της ψυχικής τους υγείας.

Η σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών, ο ρόλος της εθνικής ταυτότητας και της γενιάς μεταναστών.

Στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε καλύτερα και να εξάγουμε όσο το δυνατόν ασφαλέστερα συμπεράσματα σχετικά με την ακαδημαϊκή πορεία των μεταναστών εφήβων, αγοριών και κοριτσιών, στην χώρα μας κρίνεται σκόπιμο να επαληθεύσουμε διαχρονικά, την σχολική πορεία αυτών και τους βαθμούς της αφομοίωσής τους στο νέο κοινωνικό σύνολο με στοιχεία της ελληνικής ταυτότητας. (Motti-Stefanidi, & Masten, 2013). Έτσι λοιπόν, τόσο η εθνική ταυτότητα, η μεταναστευτική γενιά, η οικογένεια, το φιλικό περιβάλλον, εν προκειμένω οι αντίστοιχοι/-ες συμμαθητές/-ριες, αλλά και ο σχολικός περίγυρος και οι ευρύτερες κοινωνικές ομάδες των εφήβων διαδραματίζουν έναν έντονο ρόλο στην διαμόρφωση της νέας επίκτητης ταυτότητάς τους και βασικά στην αμεσότερη προσαρμογή και ανέλιξη τους στον σχολικό τομέα (Motti-Stefanidi, Berry, Chrysochoou, Sam, & Phinney, 2012).

Μιλώντας για μετανάστευση καταλαβαίνουμε πως πιθανώς πρόκειται για συνύπαρξη διαφορετικών εθνικών και πολιτισμικών ταυτοτήτων εντός εδάφους – εν προκειμένω ελληνικού – και έτσι είναι αρκετά εύλογο το συμπέρασμα πως κυριαρχεί έντονα η έννοια της διαφορετικότητας (Troyna, 2014). Ταυτόχρονα όμως εκείνο που μας απασχολεί, προκειμένου να διασφαλίσουμε τα συμπεράσματά μας σχετικά με την προσαρμογή και κατ' επέκταση την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών είναι η κυριαρχία των στερεοτύπων σε κοινωνικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, έρευνες έχουν δείξει πως η ευρεία κοινωνική διάδοση των φυλετικών στερεοτύπων με βάση την διαφορετική εθνική ταυτότητα και καταγωγή, αποτελεί απειλή και επομένως τροχοπέδη στην όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη προσαρμογή των μεταναστών, κάτι που διαφαίνεται και στις σχολικές επιδόσεις των παιδιών και εφήβων, καθώς ο έμμεσος – πολλές φορές και άμεσος – αποκλεισμός τους από το σύνολο περιορίζει και πολλές φορές διακόπτει εντελώς την σχολική πρόοδό τους. Έτσι γίνεται αντιληπτό πως οι κοινωνικές διακρίσεις, ενισχύονται ανάλογα με την ιδιότητα της εκάστοτε εθνικής ταυτότητας και προβλέπουν μερικώς την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών (Sherman, Hartson, Binning, Purdie-Vaughns, Garcia, Taborsky-Barba, Tomassetti, Nussbaum, & Cohen, 2013).

Σε πρόσφατες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην Γερμανία, με αντίστοιχο πληθυσμό μεταναστών εφήβων να αποτελείται από Τούρκους μετανάστες τα αποτελέσματα που προκύπτουν δείχνουν ότι οι έφηβοι μετανάστες που νιώθουν πως κοινωνικά και περιβαλλοντικά κατάφεραν να προσαρμοστούν στο καινούριο για αυτούς σχολικό πλαίσιο, σημειώνουν σε μεγάλο ποσοστό μεγάλες φιλοδοξίες και στόχους, ώστε να ανέλθουν όσον αφορά την σχολική τους επίδοση και να κατακτήσουν όσο το δυνατόν, για αυτούς, υψηλότερο ακαδημαϊκό επίπεδο (Salikutluk, 2016). Ωστόσο η άποψη αυτή του Salikutluk (2016), δείχνει να συμφωνεί και με αντίστοιχες ευρωπαϊκές

έρευνες, οι οποίες έρχονται σε διαφωνία με θεωρίες περί δυσκολίας σχολικής προσαρμογής και στηρίζουν πως τόσο οι οικογένειες των εφήβων όσο και οι ίδιοι εισέρχονται στο σχολικό πλαίσιο με μεγάλες εκπαιδευτικές προσδοκίες τις οποίες προσπαθούν να πραγματώσουν και σε μεγάλο βαθμό το καταφέρνουν (Relikowski, Yilmaz, & Blossfeld, 2012). Μάλιστα, χαρακτηριστικά αναφέρεται πως η επιτυχημένη ακαδημαϊκή πορεία των Τούρκων εφήβων μεταναστών, αποτελεί κυρίαρχο κίνητρο και στόχο/προτεραιότητα, για τους ίδιους, αλλά και τις οικογένειές τους, που εμφανίζονται υποστηρικτικές, προσπαθώντας να εξασφαλίσουν την όσο το δυνατόν καλύτερη σχολική επίδοση των παιδιών τους, αναγνωρίζοντας τις αντικειμενικές δυσκολίες της μετανάστευσης. Μέσω του πραγματοποιήσιμου στόχου της σχολικής ανέλιξης θα επέλθει συντομότερα η καλύτερη αφομοίωση στην χώρα υποδοχής και επομένως θα φανούν τα στοιχεία της επίκτητης εθνικής ταυτότητας (Salikutluk, 2016; Relikowski, Yilmaz, & Blossfeld, 2012).

Παρά το επίκεντρο της παραπάνω έρευνας σε Τούρκους εφήβους μετανάστες στην Γερμανία οι οποίοι εμφανίζονται να σημειώνουν ικανοποιητική βαθμολογία όσον αφορά την σχολική τους επίδοση, εντύπωση προξενεί αρχικά η γενίκευση των ανάλογων συμπερασμάτων και σε άλλες χώρες όπου συναντώνται μετανάστες διαφορετικών γενεών διαχρονικά. Επίσης κυριαρχεί η θεωρητική προσέγγιση σχετικά με τους αντίστοιχους πιθανούς λόγους που ορισμένοι έφηβοι μετανάστες – τόσο οι Τούρκοι στην Γερμανία όσο και οι μετανάστες στις υπόλοιπες χώρες υποδοχής όπως είναι σύμφωνα με την βιβλιογραφία οι Τούρκοι στην Ολλανδία (Van de Werfhorst, & Van Tubergen, 2007), οι Μαροκινοί στην Γαλλία (Brinbaum, & Cebolla-Boada, 2007) και διαφορετικές εθνικές μειονότητες σε Σουηδία (Jonsson, & Rudolphi, 2011) και Βέλγιο (Teney, Devleeshouwer, & Hanquinet, 2013) – δεν καταφέρνουν να επιδείξουν μια επιτυχημένη ακαδημαϊκή/σχολική πορεία. Αφαιρώντας λοιπόν το επίκεντρο του ενδιαφέροντος από

τους ίδιους τους έφηβους μετανάστες και τους πιθανούς λόγους που τους συνοδεύουν για την επιτυχημένη ή όχι σχολική τους πορεία, ανιχνεύεται μια προσπάθεια προσέγγισης και εντοπισμού της ευθύνης για την σχολική επίδοση τους στην εκάστοτε χώρα, που δέχεται νέους ανθρώπους – εν προκειμένω έφηβους μετανάστες – και στην συμβολή των σημαντικών άλλων, που συνήθως αποτελούνται από τα βασικά μέλη της οικογένειας (Salikutluk, 2016). Είναι γνωστό τόσο από την σύγχρονη όσο και από την παλαιότερη βιβλιογραφία ότι οι έφηβοι μετανάστες, που χαρακτηρίζονται ως ευάλωτη κοινωνική ομάδα, απαιτούν όπως είναι φυσικό μια αντίστοιχη οργανωμένη πολιτεία και ένα οικογενειακό περιβάλλον, που θα θέσει ως προτεραιότητα την όσο το δυνατόν καλύτερη προστασία τους (Ntais, & Tzoufi, 2018). Η ελλιπής πληροφόρηση, λοιπόν, τόσο από την μεριά του κράτους υποδοχής, όσο και από την οικογένεια – ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου – του/της μαθητή/-ριας, που πιθανώς επικρατεί σχετικά με τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες κάθε εφήβου διαφαίνεται να είναι ένα πρώτο αίτιο κακής σχολικής επίδοσης, ενώ ο φόβος των γονέων, ή των όποιων σημαντικών άλλων στην ζωή ενός/μια εφήβου/-ης, ότι το παιδί τους θα γίνει στόχος φυλετικών διακρίσεων, ενισχύει το άγχος του χαρακτηριστικού «του ξένου» για το οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω (Motti-Stefanidi, Berry, Chryssochoou, Sam, & Phinney, 2012). Έτσι δημιουργείται μια αναληθή εικόνα στον/στην έφηβο/-η πείθοντάς τον/την πως ως άτομο διαφορετικής καταγωγής και θύμα των κοινωνικών στερεοτύπων, που απαντώνται ήδη από προηγούμενες γενιές μεταναστών, δεν έχει προοπτική ακαδημαϊκής και μετέπειτα επαγγελματικής ανέλιξης (Salikutluk, 2016). Αυτού του είδους η μη υποστηρικτική συμπεριφορά, κυρίως από τη μεριά των γονέων έχει συνήθως ως αποτέλεσμα την άμεση εγκατάλειψη των όποιων στόχων των εφήβων για σπουδές και επαγγελματική αποκατάσταση (Van Ryzin, Stormshak, & Dishion, 2012).

Η σχολική επίδοση, λοιπόν των εφήβων μεταναστών, βλέπουμε πως σχετίζεται άμεσα με την ανάλογη προσαρμογή τους σε κοινωνικό επίπεδο. Ταυτόχρονα όμως υπάρχουν και ορισμένες διαφοροποιήσεις οι οποίες προκύπτουν, πότε από την χώρα υποδοχής, δηλαδή την επικείμενη επίκτητη εθνική ταυτότητα και πότε από το οικογενειακό περιβάλλον των εφήβων και των πολιτισμικών τους παραδόσεων. Σε οποιαδήποτε περίπτωση καταλαβαίνουμε ότι το αποτέλεσμα της σχολικής προόδου των εφήβων μεταναστών είναι απόρροια πολλών παραγόντων που αλληλοσυνδέονται μεταξύ τους. Όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε πως δεν έχουμε εξετάσει ακόμα ενδελεχώς το ρόλο του φύλου, το οποίο αποτελεί έναν ακόμη βασικό παράγοντα στην διαμόρφωση της αυτοεκτίμησης, αλλά και της σχολικής επίδοσης των εφήβων, κάτι για το οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω.

Ο ρόλος του φύλου στην αυτοεκτίμηση και σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών και η αλληλεπίδρασή του με τη μεταναστευτική γενιά.

Έχοντας κάνει λόγο για την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών, καθώς και για τις αντικειμενικές δυσκολίες που προκύπτουν στην ζωή ενός/μιας έφηβου/-ης που αναγκάζεται να τεθεί σε συνθήκες μετανάστευσης και προσαρμογής, κρίνεται σωστό σε αυτό το σημείο να αναφερθούμε σε μια πολύ σημαντική διαφοροποίηση, που διαδραματίζει ιδιαίτερο ρόλο τόσο στην αυτοεκτίμηση, όσο και την ακαδημαϊκή τους πορεία, στην διαφοροποίηση του φύλου. Διαχρονικά το φύλο αποτελεί στις περισσότερες έρευνες κυρίαρχη μεταβλητή που ελέγχει τα αποτελέσματα και καθορίζει τις διαφορές ανάμεσα σε αγόρια και κορίτσια, γυναίκες και άντρες, βοηθώντας στην όσο το δυνατόν ασφαλέστερη εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων (Espin, 2013).

Αρχικά καθίσταται σαφές πως μέσω της αναζήτησής μας στην βιβλιογραφία αναδεικνύονται οι διαφορές των δύο φύλων κυρίως σε κοινωνικό επίπεδο, ιδιαίτερα

όσον αφορά τους βαθμούς αυτοεκτίμησής τους. Η Espin (2013) υποστηρίζει ότι η διαδικασία της μετανάστευσης εισάγει διαφορετικές προοπτικές εξέλιξης και ευκαιριών για τις γυναίκες σε σχέση με τους άντρες, κάτι που διαφαίνεται και στην αλληλεπίδραση των έμφυλων διαφορών με την εκάστοτε μεταναστευτική γενιά (Espin, 2013). Αυτό όπως εξηγείται παρακάτω είναι φυσιολογικό, αφού οι γυναίκες μετανάστριες και δη οι έφηβες, που προέρχονται από χώρες με περισσότερη προσκόλληση στις παραδόσεις – οι λεγόμενες «παραδοσιακές κοινωνίες» - έχουν ξαφνικά την ευκαιρία σε μια διαφορετική χώρα, που πιθανώς αναδεικνύει τις ατομικές ελευθερίες, να εξερευνήσουν τις καινούριες ευκαιρίες που τους δίνονται. Κάτι τέτοιο καταδεικνύει η ίδια έρευνα γίνεται φανερό αν παρατηρήσουμε πως οι γυναίκες και τα κορίτσια αντίστοιχα δείχνουν εξαρχής θέληση και κυνηγούν με υψηλά ποσοστά αυτοπεποίθησης, αυτό το νέο μονοπάτι ψάχνοντας για άμεση κοινωνική δικτύωση, εργασία και στοχεύοντας να διευρύνουν τους εκπαιδευτικούς τους ορίζοντες (Espin, 2013).

Εν συνεχεία γίνεται αντιληπτό πως κάτι τέτοιο δεν είναι πάντα εύκολο, καθώς τα κορίτσια που προέρχονται από πιο συντηρητικές κοινωνίες, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δυσκολεύονται αρχικά να προσαρμοστούν, έχοντας το οικογενειακό περιβάλλον να τις κρατάει κοντά στις παραδόσεις και επομένως να μην τα ωθεί σε οποιασδήποτε μορφής πρόοδο, είτε αυτοεκτίμησης, είτε σχολικής επίδοσης. Οι παραδόσεις αυτές, όπως πιθανώς είναι αναμενόμενο, έρχονται συνήθως σε αντίθεση με εκείνες της χώρας υποδοχής, με αποτέλεσμα να υπάρξουν εσωτερικές συγκρούσεις στις έφηβες σχετικά με το τι θέλουν και τι αναγκάζονται να κάνουν. Η σύγκρουση αυτή των έφηβων κοριτσιών, με καθοριστικό το ρόλο της οικογένειας, τα οδηγεί σε χαμηλή αυτοεκτίμηση, καθώς δεν είναι σε θέση να παίρνουν αποφάσεις για τον εαυτό τους, έχοντας περιορισμένες ελευθερίες και όντας αναγκασμένες να παρατηρούν τον τρόπο που ζουν οι γηγενείς έφηβες στην χώρα υποδοχής. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι οι

γυναίκες μετανάστριες και κατ' επέκταση τα κορίτσια όλων των ηλικιών, έρχονται αντιμέτωπες με πολλούς περιορισμούς σε αντίθεση με τα αγόρια για τα οποία όπως χαρακτηριστικά γίνεται λόγος τα πράγματα είναι εξ' ορισμού πιο εύκολα. Τονίζεται ότι οι άντρες και τα αγόρια που μεταναστεύουν σε μια καινούρια χώρα ενθαρρύνονται συνεχώς, τόσο από την οικογένεια, όσο και από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον να προσαρμοστούν όσο περισσότερο μπορούν αναπτύσσοντας σχέσεις και δρώντας με μεγαλύτερη ελευθερία στη νέα τους ζωή. Αυτού του είδους η υποστήριξη δείχνει να έχει αποτελέσματα στην αυτοεικόνα των αγοριών τα οποία σημειώνουν καλύτερους βαθμούς προσαρμογής και αφομοίωσης στο νέο πολιτισμικό τους πλαίσιο, επιδεικνύοντας μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στον εαυτό τους (Espin, 2013).

Πέρα όμως από το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αγόρια και κορίτσια δείχνουν να έχουν σημαντικές διαφορές που επηρεάζουν την αυτοεκτίμηση, ο ρόλος του φύλου είναι σημαντικός και για την σχολική επίδοση. Αρχικά τα κορίτσια σε αντίθεση με τα αγόρια θέτουν ως στόχο και πραγματοποιούν μια καλή σχολική επίδοση και να σχεδιάζουν μια επιτυχημένη εκπαιδευτική πορεία (Suarez-Orozco, & Qin, 2006). Χωρίς να υπάρχει κάποια εμπειριστατωμένη εξήγηση σχετικά με αυτό, γίνονται μόνο υποθέσεις βασισμένες σε προηγούμενες έρευνες πως η καλή αυτή πορεία των κοριτσιών σε σχέση με τα αγόρια υποστηρίζεται και ενισχύεται εξαρχής από εξωγενείς παράγοντες όπως η οικογένεια και το σχολικό πλαίσιο (Feliciano, 2012).

Σημαντικό να τονιστεί σε αυτό το σημείο πως οι διαφορές της σχολικής επίδοσης, ανάμεσα στα δύο φύλα φαίνεται να εξαρτώνται άμεσα από την αντίστοιχη προσαρμογή τους στο νέο κοινωνικό περιβάλλον, αλλά και την ψυχική τους υγεία (Feliciano, 2012). Τα κορίτσια λαμβάνοντας διττά ερεθίσματα, από την οικογένεια και το νέο περιβάλλον εμφανίζονται να πιέζονται περισσότερο σε σχέση με τα αγόρια

γεγονός που τα οδηγεί σε αντιδραστικές συμπεριφορές που έχουν άμεσο αντίκρισμα στις επιδόσεις τους στο σχολείο (Bui, 2009).

Υπάρχει όμως και η άποψη που υποστηρίζει ότι οι περιορισμένες επιλογές που προσφέρονται στα κορίτσια, σε σχέση με τα αγόρια, τους δίνουν την ευκαιρία να δουν το σχολείο ως τη μόνη πηγή ελευθερίας και να δείξουν πόσο καλές είναι μέσω αυτού (Lopez, 2003). Αντίθετα τα αγόρια έχοντας περισσότερες ευκαιρίες και ελευθερίες να εξελιχθούν κοινωνικά, φαίνεται να μην προτιμούν να ασχοληθούν με την ακαδημαϊκή τους πορεία (Espiritu, 2001). Βέβαια αυτές οι αντιλήψεις συνδέονται και με το γεγονός ότι οι έφηβοι κατέχοντας την μεταναστευτική ιδιότητα, τυγχάνουν και διαφορετικής συμπεριφοράς, με παράδειγμα τους μετανάστες εφήβους των Ηνωμένων Πολιτειών – μια χώρα όπου οι ρόλοι των δύο φύλων είναι περισσότερο ισότιμοι σε σχέση με τις χώρες προέλευσης των μεταναστών – οι οποίοι καλούνται να αντιμετωπίσουν τις διακρίσεις (Zhou & Bankston, 2001) με φερόμενο παράδειγμα τα αγόρια μετανάστες από το Μεξικό (Stanton-Salazar, 2001). Η αλληλεπίδραση των εφήβων από το Μεξικό, με το νέο για αυτούς σχολικό πλαίσιο δεν χαρακτηρίζεται ομαλή αλλά με εντάσεις, σε αντίθεση με τα κορίτσια από το Μεξικό που προσαρμόζονται πιο αποτελεσματικά, προσπαθώντας να αφομοιωθούν όσο το δυνατόν καλύτερα, δημιουργώντας σχέσεις και μελετώντας όπως και τα γηγενή κορίτσια (Watkins, & Melde, 2010). Τα αγόρια επιπλέον, εμφανίζονται πιο επιρρεπή σε μη αποδεκτές συμπεριφορές εντός σχολικού πλαισίου και κατ' επέκταση κακής σχολικής επίδοσης, καθώς επηρεάζονται αρνητικά από άλλους συνομηλίκους τους, που στηρίζουν πως η υποτίμηση του θεσμού της εκπαίδευσης τους καθιστά δημοφιλείς ανεξαρτήτως εθνικής ταυτότητας (Suarez-Orozco, & Qin, 2006; Cammarota, 2004).

Δεν πρέπει επίσης να ξεχνάμε ότι υπάρχουν και οικογένειες μεταναστών που χαρακτηρίζονται από στενούς οικογενειακούς δεσμούς και παραμένουν προσκολλημένες

στις παραδόσεις της χώρας τους, όμως διαθέτουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, γεγονός που αυτόματα αίρει τις όποιες διαφορές στην αντιμετώπιση των δύο φύλων (Valenzuela & Dornbusch, 1994). Αντίστοιχα υπάρχουν και εκείνες οι οικογένειες που ανεξαρτήτως φύλου δεν θεωρούν προτεραιότητα για τα παιδιά τους το σχολείο, δείχνοντας πως όσον αφορά τα αγόρια και τα κορίτσια δεν υπάρχουν διακρίσεις σχετικά με τη μόρφωσή τους (Fuligni, Tseng, & Lam, 1999; Lutz, & Crist, 2008). Ενδεικτικό είναι για την Ελλάδα το παράδειγμα των Αλβανών μεταναστών, οι οποίοι αποτελούν το μεγαλύτερο μεταναστευτικό πληθυσμό της με την πρώτη γενιά αυτών να εμφανίζεται στις αρχές του 1990 και τις επόμενες να ακολουθούν τις δύο δεκαετίες που ακολουθούν (Stergiou, 2018).

Ανακεφαλαιώνοντας, όσον αφορά τον ρόλο του φύλου σε σχέση με την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών, αλλά και την αλληλεπίδραση αυτού με τη μεταναστευτική γενιά, οφείλουμε να παρατηρήσουμε πως οι διαφορές είναι μάλλον περισσότερο φανερές σε αντίθεση με τον ρόλο της εθνικής ταυτότητας. Τα έφηβα κορίτσια εμφανίζουν ορισμένες δυσκολίες, επιδεικνύοντας χαμηλή αυτοεκτίμηση, εξαιτίας του οικογενειακού και πρότερου πολιτισμικού περιβάλλοντος, καθώς περιορίζονται όσον αφορά την δημιουργία σχέσεων και την διεύρυνση εκπαιδευτικών οριζόντων, κάτι που διαφαίνεται και στην σχολική τους επίδοση παρά την μεγαλύτερη θέληση που επιδεικνύουν σε σχέση με τα αγόρια. Από την άλλη οι έφηβοι μετανάστες έχοντας την οικογενειακή και πολιτισμική στήριξη, δείχνουν περισσότερη εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, έχοντας ανεξαρτησία, η οποία αλληλοεπιδρά με την αυτοεκτίμησή τους ανεβάζοντάς την, ενώ ταυτόχρονα η καλή αυτοεικόνα που έχουν τους ωθεί σε καλύτερη σχολική επίδοση, παρά το γεγονός ότι τα ίδια τα αγόρια δεν δείχνουν ιδιαίτερο ζήλο για την εκπαιδευτική πρόοδό τους.

Ερευνητικές Υποθέσεις

Ως πρώτο ερώτημα τίθεται αν το φύλο προβλέπει την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών συγχρονικά και διαχρονικά. Αναμένεται το φύλο να προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών τόσο συγχρονικά όσο και διαχρονικά, με τα αγόρια να υπερέχουν όσον αφορά την αυτοεκτίμηση, ενώ τα κορίτσια όσον αφορά τη σχολική επίδοση.

Ως δεύτερο ερώτημα αν η γενιά μεταναστών προβλέπει την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών συγχρονικά και διαχρονικά. Η γενιά θα προβλέπει καλύτερη αυτοεκτίμηση και σχολική επίδοση τόσο συγχρονικά όσο και διαχρονικά, δηλαδή οι μετανάστες δεύτερης γενιάς θα έχουν καλύτερη αυτοεκτίμηση και σχολική επίδοση.

Ως τρίτο ερευνητικό ερώτημα τίθεται αν η εθνική ταυτότητα προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών συγχρονικά και διαχρονικά. Αναμένεται η αφομοίωση στην εθνική ταυτότητα της χώρας υποδοχής να προβλέπει χαμηλότερη αυτοεκτίμηση και σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών, τόσο συγχρονικά, όσο και διαχρονικά.

Ενώ τέλος ως τέταρτο ερώτημα τίθεται αν η αλληλεπίδραση του φύλου και της γενιάς προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών συγχρονικά και διαχρονικά. Αναμένεται η αλληλεπίδραση φύλου και μεταναστευτικής γενιάς να προβλέπει χαμηλότερη αυτοεκτίμηση για την πρώτη μεταναστευτική γενιά κυρίως στα κορίτσια, σε αντίθεση με τα αγόρια, ενώ αναμένεται η αλληλεπίδραση φύλου και μεταναστευτικής γενιάς να προβλέπει χαμηλότερη σχολική επίδοση για την πρώτη μεταναστευτική γενιά και στα δύο φύλα.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Το δείγμα μας προήλθε από την διαχρονική έρευνα Athena Studies of Resilient Adaptation (AStRA, Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradovic, & Masten, 20). Οι έφηβοι που συμμετείχαν στην έρευνα φοιτούσαν, στην πρώτη φάση της το 2013, στην Α' τάξη του γυμνασίου και στην τρίτη φάση της το 2015, στην Γ' γυμνασίου. Η ηλικία των συμμετεχόντων στην πρώτη φάση της έρευνας κυμαινόταν από 12 έως 16,1 ετών ($M.O. = 12,78$, $T.A. = 0,74$). Οι συμμετέχοντες στην πρώτη φάση της έρευνας είναι 216 από τους οποίους το 53,7% ($n=116$) είναι αγόρια και το 46,3% ($n=100$). Στην τρίτη φάση της έρευνας συμμετείχαν 163 έφηβοι μετανάστες (δηλαδή το 75,5% των αρχικών συμμετεχόντων) με την ηλικία τους να κυμαίνεται από 14 έως 17,2 ετών ($M.O. = 14,67$, $T.A. = 65$). Στην τρίτη φάση τα αγόρια καταλαμβάνουν το 51,5% ($n=84$), ενώ τα κορίτσια το 48,5% ($n=79$).

Όσον αφορά την καταγωγή των εφήβων από το δείγμα μας στην πρώτη φάση της έρευνας αυτή ποικίλλει με πρώτη την αλβανική καταγωγή με ποσοστό 52,3% ($n=113$), στη συνέχεια με έφηβους από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης με ποσοστό 18,5% ($n=40$), και τέλος με έφηβους από άλλες εθνικότητες με ποσοστό 29,2% ($n=63$). Από το δείγμα της πρώτης φάσης το 19,9% ($n=43$) είναι έφηβοι μετανάστες της πρώτης γενιάς μεταναστών, ενώ το 80,1% ($n=173$) μετανάστες της δεύτερης γενιάς. Στην τρίτη φάση της έρευνας η καταγωγή των συμμετεχόντων διαμορφώνεται ως εξής: Αλβανοί 52,1% ($n=85$), μετανάστες από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης 18,4% ($n=30$) και έφηβοι άλλων εθνικοτήτων το 29,4% ($n=48$). Στο δείγμα της τρίτης φάσης το 18,4% ($n=30$) είναι μετανάστες πρώτης γενιάς, ενώ το 81,6% ($n=133$) είναι μετανάστες δεύτερης γενιάς.

Μέσα Συλλογής Δεδομένων

Δημογραφικά δεδομένα. Πρόκειται για μια σειρά ερωτήσεων στις οποίες οι έφηβοι κλήθηκαν να δηλώσουν το φύλο και την ηλικία τους. Σε συνέχεια της συλλογής δημογραφικών δεδομένων οι έφηβοι δήλωσαν αν είναι μετανάστες ή Έλληνες, και αν ήταν μετανάστες πρώτης ή δεύτερης γενιάς.

Σχολική επίδοση. Η σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών συλλέχθηκε, από τον μέσο όρο της βαθμολογίας τους στο σχολείο, τόσο στην Α' όσο και την Γ' γυμνασίου. Οι βαθμολογίες των εφήβων, καθώς και η μεταβλητή του μέσου όρου προήλθαν από τα μαθήματα των Αρχαίων Ελληνικών, της Νεοελληνικής Γλώσσας, της Ιστορίας, των Μαθηματικών και της Φυσικής, ενώ οι πληροφορίες διασταυρώθηκαν από 4 διαφορετικούς καθηγητές των μαθητών/-ριών (Motti-Stefanidi & Asendorpf, 2012).

National Identity, Phinney (1992). Προκειμένου να προσαρμοστεί το ερωτηματολόγιο στα δεδομένα της ελληνικής ταυτότητας πραγματοποιήθηκαν ορισμένες αλλαγές στις ερωτήσεις. Αρχικά το πρωτότυπο ερωτηματολόγιο αποτελούταν από 15 ερωτήσεις, οι οποίες στην δική μας περίπτωση μειώθηκαν στις 10. Πιο συγκεκριμένα οι ερωτήσεις αφορούν την πραγματική ταυτότητα των εφήβων μεταναστών, το αίσθημα του «ανήκειν» που τους διακατέχει, καθώς και τους δεσμούς και τις γνώσεις που πιθανώς έχουν όσον αφορά στην ελληνική ταυτότητα. Ο τρόπος απάντησης των εφήβων στις 7 από τις 10 ερωτήσεις, διαμορφώθηκε με βάση μια αριθμητική κλίμακα Likert από το 1 («διαφωνώ απόλυτα») έως το 4 («συμφωνώ απόλυτα»). Η εσωτερική εγκυρότητα του ερωτηματολογίου είναι ικανοποιητική με τον δείκτη Cronbach's α να είναι στο 0,70.

Rosenberg Self-Esteem Scale, Rosenberg (1965). Όσον αφορά την μέτρηση της αυτοεκτίμησης των εφήβων μεταναστών χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο Rosenberg (1965) το οποίο περιλαμβάνει 10 ερωτήσεις. Και σε αυτό το εργαλείο οι

απαντήσεις δόθηκαν από τους εφήβους μέσω της κλίμακας Likert, με αρίθμηση από το 1 («Συμφωνώ απόλυτα») έως το 5 («Διαφωνώ απόλυτα»). Το περιεχόμενο των ερωτήσεων αφορά την εικόνα που έχουν οι έφηβοι για τον εαυτό τους – «αυτοεικόνα» – και σχετίζονται με την ικανοποίηση που νιώθουν και τις ικανότητες που θεωρούν ότι έχουν. Η εσωτερική εγκυρότητα του ερωτηματολογίου είναι ικανοποιητική με τον δείκτη Cronbach's α στο 0,80 στην πρώτη φάση της έρευνας και 0,84 στην τρίτη φάση.

Διαδικασία

Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε εντός των σχολικών πλαισίων από τα οποία είχαμε λάβει την ανάλογη άδεια. Η ερευνητική ομάδα μοιράστηκε σε υποομάδες στις τάξεις των παιδιών και φρόντισε με σύντομο και σαφή τρόπο να εξηγήσει στους εφήβους τους σκοπούς της έρευνας. Αφού λύθηκαν τυχόν απορίες και έγιναν σαφείς οι οδηγίες προς τους εφήβους, συγκεντρώθηκαν οι υπεύθυνες δηλώσεις με τις υπογραφές των γονέων τους που έφεραν την άδεια συμμετοχής των νέων. Τέλος, οι υπεύθυνοι των υποομάδων μοίρασαν τα φυλλάδια των ερωτηματολογίων στους εφήβους και τους άφησαν τον απαραίτητο χρόνο να απαντήσουν στις ερωτήσεις ανώνυμα. Η ίδια διαδικασία τηρήθηκε και στη δεύτερη φάση της έρευνας.

Αποτελέσματα

Περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες

Στον Πίνακα 1 αναγράφονται οι στατιστικοί δείκτες και οι συντελεστές αξιοπιστίας των κλιμάκων, που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα για το συνολικό δείγμα τόσο της πρώτης φάσης ($n=216$) όσο και της τρίτης ($n=163$). Από τον πίνακα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως αναφορικά με την αυτοεκτίμηση από την πρώτη στην τρίτη φάση της έρευνας, υπάρχει μια μικρή πτώση, κάτι το οποίο ισχύει και για τους μέσους όρους της σχολικής επίδοσης των εφήβων μεταναστών.

Πίνακας 1

Περιγραφικοί Στατιστικοί Δείκτες και Συντελεστές Αξιοπιστίας των Υπό Μελέτη Κλιμάκων για το Συνολικό Δείγμα

	# προτ.	M.O.	T.A.	Min	Max	Alpha
<i>Φάση 1</i>						
Εθνική Ταυτότητα	6	2,76	0,76	1,00	4,00	0,83
Αυτοεκτίμηση	10	3,67	0,79	1,6	5,00	0,80
Σχολική Επίδοση	-	13,64	2,69	8,6	19,7	-
<i>Φάση 3</i>						
Αυτοεκτίμηση	10	3,54	0,82	1,20	5,00	0,84
Σχολική επίδοση	-	13,07	2,37	8,20	19,25	-

Ανάλυση Διακύμανσης (ANOVA). Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται οι δείκτες αλληλεπίδρασης των εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών.

Πίνακας 2 Δείκτες αλληλεπίδρασης (ANOVA) των εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών

	Φύλο				Μεταναστευτική Γενιά				Φύλο x Μεταναστευτική Γενιά			
	SS	df	MS	F	SS	df	MS	F	SS	df	MS	F
<i>Φάση 1</i>												
Εθνική Ταυτότητα Αυτοεκτίμηση	0,22	1	0,22	0,35	0,29	2	0,15	0,23	0,78	4	0,20	0,31
Σχολική Επίδοση	119,27	1	119,27	17,48***	196,68	2	98,34	15,35***	197,25	4	49,31	7,61***
<i>Φάση 2</i>												
Αυτοεκτίμηση	11,42	2	5,71	10,72***	11,85	3	3,95	7,40***	12,88	5	2,58	4,83***
Σχολική Επίδοση	561,30	2	280,65	146,28***	570,96	3	190,32	102,16***	573,19	5	114,64	61,18***

Σημείωση. *** $p < 0.001$

Δείκτες συνάφειας μεταβλητών. Στον Πίνακα 3 παρουσιάζονται οι συσχετίσεις μεταξύ συγχρονικών και διαχρονικών μεταβλητών.

Πίνακας 3

Συνάφεια (δείκτες Pearson *r*) μεταξύ των εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.Γενιά Μεταναστών	1,00							
2.Φύλο	-0,002	1,00						
3.Εθνική ταυτότητα	0,143	0,018	1,00					
4.Αυτοεκτίμηση φάση 1	0,031	0,024	-0,054	1,00				
5. Αυτοεκτίμηση φάση 3	0,076	-0,127	0,043	0,305**	1,00			
6. Σχολική Επίδοση φάση 1	0,242**	0,272**	0,060	0,227**	0,095	1,00		
7.Σχολική επίδοση φάση 3	0,252**	0,217**	0,143	0,080	0,002	0,811**	1,00	
8.Εθνικότητα	-0,132	0,055	0,025	-0,085	-0,170*	0,082	0,060	1,00

Σημείωση: * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$.

Έλεγχος ερευνητικών ερωτημάτων και υποθέσεων

Το φύλο προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση, συγχρονικά και διαχρονικά. Για να μελετηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα διενεργήθηκαν τέσσερεις διαφορετικές ιεραρχικές παλινδρομήσεις (δυο για κάθε εξαρτημένη μεταβλητή, συγχρονικά και διαχρονικά). Στο πρώτο βήμα των συγχρονικών παλινδρομήσεων εισήχθη η μεταβλητή του φύλου, ενώ στις διαχρονικές εισήχθη στο δεύτερο βήμα (καθώς στο πρώτο εισήχθη η εκάστοτε εξαρτημένη μεταβλητή της πρώτης φάσης).

Όσον αφορά τη συγχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την αυτοεκτίμηση ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας του φύλου είναι ίσος με 0,07 και τυπικό

σφάλμα ίσο με 0,12, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,002. Δηλαδή, το 0,2% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση του φύλου. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(1, 166) = 0,35, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι το φύλο δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «αυτοεκτίμηση» ($\beta=0,046, t=0,6$). Όσον αφορά τη διαχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την αυτοεκτίμηση, ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας του φύλου είναι ίσος με -0,23 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 0,128, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,14. Δηλαδή, το 14% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση του φύλου. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(2, 128) = 10,7, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι το φύλο δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «αυτοεκτίμηση» ($\beta=-0,144, t=-1,760$).

Όσον αφορά τη συγχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την σχολική επίδοση, ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας του φύλου είναι ίσος με 1,67 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 0,40, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,09. Δηλαδή, το 9% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση του φύλου. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(1, 170) = 17,476, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι το φύλο συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «σχολική επίδοση» ($\beta=0,30, t=4,180$). Όσον αφορά τη διαχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή τη σχολική επίδοση ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας του φύλου είναι ίσος με 0,18 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 0,24, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2

είναι ίσος με 0,68 . Δηλαδή, το 68% της διασποράς της σχολικής επίδοσης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση του φύλου. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(2, 140) = 146,282, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι το φύλο δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «σχολική επίδοση» ($\beta=0,040, t=0,76$).

Η μεταναστευτική γενιά προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση συγχρονικά και διαχρονικά. Στο δεύτερο βήμα των συγχρονικών παλινδρομήσεων εισήχθη η μεταβλητή της μεταναστευτικής γενιάς, ενώ στις διαχρονικές εισήχθη στο τρίτο βήμα.

Όσον αφορά τη συγχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την αυτοεκτίμηση ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της μεταναστευτικής γενιάς είναι ίσος με 0,06 και τυπικό σφάλμα ίσο με 0,16, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,003 . Δηλαδή, το 0,3% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση της μεταναστευτικής γενιάς. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(2, 165) = 0,23, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η μεταναστευτική γενιά δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «αυτοεκτίμηση» ($\beta=0,027, t=0,35$). Όσον αφορά τη διαχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την αυτοεκτίμηση, ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της μεταναστευτικής γενιάς είναι ίσος με 0,160 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 0,180, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,15 . Δηλαδή, το 15% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από τη μεταναστευτική γενιά. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(3, 127) = 7,404, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των

συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η μεταναστευτική γενιά δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «αυτοεκτίμηση» ($\beta=0,074$, $t=0,9$).

Όσον αφορά τη συγχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την σχολική επίδοση, ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της μεταναστευτικής γενιάς είναι ίσος με 1,77 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 0,51, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,15. Δηλαδή, το 15% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση της μεταναστευτικής γενιάς. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(2, 0,169) = 15,350$, $p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η μεταναστευτική γενιά συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «σχολική επίδοση» ($\beta=0,25$, $t=3,480$). Όσον αφορά τη διαχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή τη σχολική επίδοση ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της μεταναστευτικής γενιάς είναι ίσος με 0,77 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 0,34, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,69. Δηλαδή, το 69% της διασποράς της σχολικής επίδοσης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση της μεταναστευτικής γενιάς. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(3, 139) = 102,163$, $p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η μεταναστευτική γενιά συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «σχολική επίδοση» ($\beta=0,11$, $t=2,28$).

Η εθνική ταυτότητα προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση, συγχρονικά και διαχρονικά. Στο τρίτο βήμα των συγχρονικών παλινδρομήσεων εισήχθη η μεταβλητή της εθνικής ταυτότητας, ενώ στις διαχρονικές εισήχθη στο τέταρτο βήμα.

Όσον αφορά τη συγχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την αυτοεκτίμηση ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της εθνικής ταυτότητας είναι ίσος με $-0,06$ και τυπικό σφάλμα ίσο με $0,08$, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με $0,006$. Δηλαδή, το $0,6\%$ της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση της εθνικής ταυτότητας. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(3, 164) = 0,36, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η εθνική ταυτότητα δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «αυτοεκτίμηση» ($\beta = -0,06, t = -0,8$). Όσον αφορά τη διαχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την αυτοεκτίμηση, ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της εθνικής ταυτότητας είναι ίσος με $0,07$ και τυπικό σφάλμα, ίσο με $0,09$, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με $0,15$. Δηλαδή, το 15% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την εθνική ταυτότητα. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(4, 126) = 5,7, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η εθνική ταυτότητα δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «αυτοεκτίμηση» ($\beta = 0,07, t = 0,77$).

Όσον αφορά τη συγχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την σχολική επίδοση, ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της εθνικής ταυτότητας είναι ίσος με $0,07$ και τυπικό σφάλμα, ίσο με $0,26$, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με $0,15$. Δηλαδή, το 15% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση της εθνικής ταυτότητας. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(3, 0,168) = 10,2, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η εθνική ταυτότητα δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής:

«σχολική επίδοση» ($\beta=0,02$, $t=0,28$). Όσον αφορά τη διαχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή τη σχολική επίδοση ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της εθνικής ταυτότητας είναι ίσος με 0,17 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 0,16, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,7. Δηλαδή, το 70% της διασποράς της σχολικής επίδοσης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση της εθνικής ταυτότητας. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(4, 138) = 77,03$, $p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η εθνική ταυτότητα δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «σχολική επίδοση» ($\beta=0,05$, $t=1,09$).

Η αλληλεπίδραση μεταναστευτικής γενιάς και φύλου θα προβλέπει την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση συγχρονικά και διαχρονικά. Στο τέταρτο βήμα των συγχρονικών παλινδρομήσεων εισήχθη η μεταβλητή της αλληλεπίδρασης της μεταναστευτικής γενιάς και του φύλου, ενώ στις διαχρονικές εισήχθη στο πέμπτο βήμα.

Όσον αφορά τη συγχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την αυτοεκτίμηση ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της αλληλεπίδρασης είναι ίσος με 0,14 και τυπικό σφάλμα ίσο με 0,33, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,007. Δηλαδή, το 0,7% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση της αλληλεπίδρασης γενιάς και φύλου. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(4, 163) = 0,31$, $p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η αλληλεπίδραση μεταναστευτικής γενιάς και φύλου δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «αυτοεκτίμηση» ($\beta=0,09$, $t=-0,41$). Όσον αφορά τη διαχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την αυτοεκτίμηση, ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της αλληλεπίδρασης είναι ίσος με -0,42 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 0,36, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος

με 0,16 . Δηλαδή, το 16% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την αλληλεπίδραση γενιάς και φύλου. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(5, 125) = 4,83, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η αλληλεπίδραση μεταναστευτικής γενιάς και φύλου δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «αυτοεκτίμηση» ($\beta = -0,27, t = -1,16$).

Όσον αφορά τη συγχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή την σχολική επίδοση, ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της αλληλεπίδρασης είναι ίσος με 0,12 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 1,04, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,15. Δηλαδή, το 15% της διασποράς της αυτοεκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση της αλληλεπίδρασης γενιάς και φύλου. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(4, 0,167) = 7,61, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η αλληλεπίδραση της μεταναστευτικής γενιάς και του φύλου δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «σχολική επίδοση» ($\beta = 0,02, t = 0,11$). Όσον αφορά τη διαχρονική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή τη σχολική επίδοση ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας της αλληλεπίδρασης είναι ίσος με 0,006 και τυπικό σφάλμα, ίσο με 0,67, ενώ ο προσαρμοσμένος συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι ίσος με 0,7. Δηλαδή, το 70% της διασποράς της σχολικής επίδοσης μπορεί να ερμηνευθεί από την επίδραση της αλληλεπίδρασης γενιάς και φύλου. Η κλίση της γραμμής παλινδρόμησης είναι σημαντικά διαφορετική του μηδενός, $F(5, 137) = 61,18, p < 0,001$. Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι η αλληλεπίδραση μεταναστευτικής γενιάς και φύλου δεν συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της εξαρτημένης μεταβλητής: «σχολική επίδοση» ($\beta = -0,001, t = -0,008$).

Πίνακας 4

Ανάλυση Παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη της Αυτοεκτίμησης συγχρονικά

Μεταβλητή πρόβλεψης	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>R</i> ²
<i>Βήμα 1</i>			
Φύλο	0,07	0,12	0,002
<i>Βήμα 2</i>			
Φύλο	0,07	0,12	
Μεταναστευτική γενιά	0,06	0,16	0,003
<i>Βήμα 3</i>			
Φύλο	0,07	0,12	
Μεταναστευτική Γενιά	0,07	0,16	
Εθνική Ταυτότητα	-0,06	0,08	0,006
<i>Βήμα 4</i>			
Φύλο	-0,04	0,31	
Μεταναστευτική Γενιά	0,02	0,21	
Εθνική Ταυτότητα	-0,07	0,08	
Γενιά x Φύλο	0,14	0,33	0,007

Πίνακας 5

Ανάλυση Παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη της Αυτοεκτίμησης διαχρονικά

Μεταβλητή πρόβλεψης	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>R</i> ²
<i>Βήμα 1</i>			
Αυτοεκτίμηση φάση 1	0,36	0,08	0,12
<i>Βήμα 2</i>			
Αυτοεκτίμηση φάση 1	0,35	0,08	
Φύλο	-0,23	0,13	0,14
<i>Βήμα 3</i>			
Αυτοεκτίμηση φάση 1	0,36	0,08	
Φύλο	-0,23	0,13	
Μεταναστευτική γενιά	0,16	0,18	0,15
<i>Βήμα 4</i>			
Αυτοεκτίμηση φάση 1	0,36	0,08	
Φύλο	-0,23	0,13	
Μεταναστευτική γενιά	0,13	0,18	
Εθνική ταυτότητα	0,07	0,09	0,15
<i>Βήμα 5</i>			
Αυτοεκτίμηση φάση 1	0,37	0,08	
Φύλο	0,12	0,33	
Μεταναστευτική γενιά	0,31	0,24	
Εθνική ταυτότητα	0,07	0,09	
Γενιά x Φύλο	-0,42	0,36	0,16

Πίνακας 6

Ανάλυση Παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη της Σχολικής Επίδοσης συγχρονικά

Μεταβλητή πρόβλεψης	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>R</i> ²
<i>Βήμα 1</i>			
Φύλο	1,67***	0,40	0,09***
<i>Βήμα 2</i>			
Φύλο	1,58	0,39	
Μεταναστευτική γενιά	1,77***	0,51	0,15***
<i>Βήμα 3</i>			
Φύλο	1,57	0,39	
Μεταναστευτική Γενιά	1,75	0,51	
Εθνική Ταυτότητα	0,07	0,26	0,15
<i>Βήμα 4</i>			
Φύλο	1,48*	0,95	
Μεταναστευτική Γενιά	1,71	0,67	
Εθνική Ταυτότητα	0,07	0,26	
Γενιά x Φύλο	0,12	1,04	0,15

Σημείωση. *p < 0,05. ***p < 0,001.

Πίνακας 7

Ανάλυση Παλινδρόμησης για τη στατιστική πρόβλεψη της Σχολικής Επίδοσης διαχρονικά

Μεταβλητή πρόβλεψης	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>R</i> ²
<i>Βήμα 1</i>			
Σχολική επίδοση φάση 1	0,77***	0,05	0,69***
<i>Βήμα 2</i>			
Σχολική επίδοση φάση 1	0,76	0,05	
Φύλο	0,18	0,24	0,69
<i>Βήμα 3</i>			
Σχολική επίδοση φάση 1	0,74	0,05	
Φύλο	0,18	0,24	
Μεταναστευτική γενιά	0,77	0,34	0,69
<i>Βήμα 4</i>			
Σχολική επίδοση φάση 1	0,74	0,08	
Φύλο	0,17	0,24	
Μεταναστευτική γενιά	0,70	0,34	
Εθνική ταυτότητα	0,17	0,16	0,69
<i>Βήμα 5</i>			
Σχολική επίδοση φάση 1	0,74	0,05	
Φύλο	0,18	0,63	
Μεταναστευτική γενιά	0,70	0,44	
Εθνική ταυτότητα	0,17	0,16	
Γενιά x Φύλο	-0,006	0,67	0,69

Σημείωση. *** $p < 0,001$.

Συζήτηση

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να ερευνηθεί κατά πόσο το φύλο, η αφομοίωση στην εθνική ταυτότητα της χώρας υποδοχής, η μεταναστευτική γενιά και η αλληλεπίδραση φύλου και γενιάς μπορούν να προβλέψουν την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών σε συγχρονικό και διαχρονικό επίπεδο. Πολλά από τα ευρήματά μας έρχονται σε αντίθεση με την βιβλιογραφική μας μελέτη, ενώ κάποια άλλα δείχνουν να ταυτίζονται. Πιο συγκεκριμένα το φύλο έδειξε να μην συμβάλλει διαχρονικά και συγχρονικά στην αυτοεκτίμηση, έδειξε όμως να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην σχολική επίδοση συγχρονικά, όχι όμως διαχρονικά. Η μεταβλητή της εθνικής ταυτότητας, επίσης δεν επέδειξε σημαντική συμβολή στην αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών είτε συγχρονικά, είτε διαχρονικά. Η μεταναστευτική γενιά, δηλαδή οι μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς ως μεταβλητή φάνηκε να μην συμβάλλει στην αυτοεκτίμηση των εφήβων συγχρονικά και διαχρονικά, όμως συμβάλλει στην σχολική επίδοση τους με την πρώτη γενιά να παρουσιάζει καλύτερα αποτελέσματα. Τέλος η μεταβλητή της αλληλεπίδρασης του φύλου και της μεταναστευτικής γενιάς παρουσίασε εξίσου στατιστικώς μη σημαντικά αποτελέσματα, καταδεικνύοντας πως δεν συμβάλλει στην αυτοεκτίμηση και την ακαδημαϊκή επίδοση των εφήβων σε συγχρονικό και διαχρονικό επίπεδο.

Το φύλο προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση, συγχρονικά και διαχρονικά.

Αρχικά υποθέσαμε πως το φύλο θα προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση των εφήβων με τα αγόρια να υπερτερούν όσον αφορά την αυτοεκτίμηση, και τα κορίτσια να επιδεικνύουν καλύτερη σχολική επίδοση.

Κάτι τέτοιο δεν κατέστη σαφές από τα ευρήματά μας, καθώς το φύλο δεν συμβάλλει σημαντικά στην αυτοεκτίμηση των εφήβων μεταναστών σε συγχρονικό ή

διαχρονικό επίπεδο. Σε περαιτέρω μελέτη εντοπίσαμε στην βιβλιογραφία πως κάτι τέτοιο είναι πιθανό να συμβεί, αφού σε συνθήκες μετανάστευσης οι έφηβοι αντιμετωπίζουν δυσκολίες από κοινού που δεν σχετίζονται με το φύλο τους, αλλά με το πόσο καλά θα προσαρμοστούν στο νέο για αυτούς περιβάλλον (Verkuuyten, & Martinovic, 2012). Όσον αφορά την σχολική επίδοση η βιβλιογραφία καταδεικνύει ότι τα κορίτσια εμφάνιζαν και εμφανίζουν καλύτερα αποτελέσματα σε ακαδημαϊκό επίπεδο, καθώς με την άφιξή τους στη νέα χώρα στοχεύουν να πετύχουν την αφομοίωσή τους αμεσότερα, μέσω της ακαδημαϊκής ανέλιξής τους. Κάτι τέτοιο απαντάται και στις αναλύσεις μας, όπου τα κορίτσια εμφανίζουν σημαντικά καλύτερη σχολική επίδοση από τα αγόρια (Suarez-Orozco, & Qin, 2006).

Η αφομοίωση στην εθνική ταυτότητα της χώρας υποδοχής προβλέπει χαμηλότερη αυτοεκτίμηση και σχολική επίδοση, συγχρονικά και διαχρονικά.

Όσον αφορά την μεταβλητή της εθνικής ταυτότητας και συγκεκριμένα το ποσοστό της αφομοίωσης των εφήβων μεταναστών στην χώρα υποδοχής, τα ευρήματά μας καταδεικνύουν πως η μεταβλητή δεν συμβάλλει σημαντικά στην αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών, ούτε σε συγχρονικό, αλλά ούτε και σε διαχρονικό επίπεδο. Κάτι τέτοιο δεν απαντάται σε θεωρητικό επίπεδο, αφού στηρίζεται ότι οι έφηβοι που αφομοιώνονται αμεσότερα στο νέο περιβάλλον, εμφανίζουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση (Leszczensky, 2013), αλλά και καλύτερη σχολική επίδοση (Salikutluk, 2016). Βέβαια δεν μπορούμε να παραλείψουμε ότι τα αποτελέσματα των αναλύσεών μας εξηγούνται εν μέρει και βιβλιογραφικά, αφού όπως διαπιστώσαμε κατόπιν μελέτης η εκάστοτε εθνική ταυτότητα είναι πιθανό να κυριαρχεί στους εφήβους μετανάστες με αποτέλεσμα να μην είναι οι ίδιοι σε θέση να αποχωριστούν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους, υιοθετώντας τα χαρακτηριστικά της νέας χώρας στην οποία ζουν και έτσι η αυτοεκτίμησή τους, όπως και η σχολική επίδοσή τους σημειώνουν

χαμηλά ποσοστά στην χώρα υποδοχής (Hobsbawm 2007). Η αφομοίωση των εφήβων στη νέα εθνική ταυτότητα της χώρας υποδοχής φαίνεται να σχετίζεται με την αυτοεκτίμησή τους και την σχολική τους επίδοση, καθώς είναι φανερό πως όσο συντομότερα επιτευχθεί τόσο μεγαλύτερα θα είναι τα αποτελέσματα των υπό μέτρηση μεταβλητών. Οι έφηβοι, όντας σε θέση να κοινωνικοποιηθούν και να καταφέρουν να δημιουργήσουν δεσμούς στη νέα χώρα – εν προκειμένω στην Ελλάδα – αναπτύσσουν τους βαθμούς της αυτοεκτίμησής τους, ενώ η καλύτερη αφομοίωσή τους διαφαίνεται και σε σχολικό επίπεδο με τους βαθμούς που σημειώνουν σταδιακά. Βασίζοντας την ψυχολογική ευημερία των εφήβων μεταναστών στην αυτοπεποίθησή τους, η βιβλιογραφία δεν παραλείπει σχεδόν καθόλου να συνδέει το πόσο ψυχικά υγιείς είναι οι έφηβοι ανάλογα με το πόσο οι ίδιοι έχουν προσαρμοστεί κοινωνικά, αναπτύσσοντας σχέσεις. Αυτό, σημαίνει πως λαμβάνουμε σοβαρά υπόψιν την κοινωνική προσαρμογή του/της εφήβου/-ης σε αλληλεπίδραση με την εκάστοτε εθνική ταυτότητα (Leszczensky, 2013). Εμβαθύνοντας στην σχέση μεταξύ της εθνικής ταυτότητας – στην παρούσα έρευνα μιλάμε για ελληνική ταυτότητα – και των διαπολιτισμικών σχέσεων των εφήβων μεταναστών γίνεται πιο εύκολα αντιληπτή η αλληλεξαρτώμενη σχέση των δύο αυτών μεταβλητών, καθώς σε προηγούμενη έρευνα αναδείχθηκε έντονα η συσχέτιση των δύο (Agirdag, Van Houtte, & Van Avermaet, 2011; Hochman, 2010; Lubbers, Molina, & McCarty, 2007; Phinney, Berry, John, Vedder, & Liebkind, 2006; Sabatier, 2008; Tolsma, Lubbers, & Gijssberts, 2012; de Vroome, Coenders, van Tubergen, & Verkuyten, 2011; Walters, Phythian, & Ansief, 2007).

Η μεταναστευτική γενιά προβλέπει την αυτοεκτίμηση και τη σχολική επίδοση συγχρονικά και διαχρονικά.

Στη συνέχεια θέτοντας την μεταναστευτική γενιά ως ανεξάρτητη μεταβλητή για την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων μεταναστών, διαπιστώσαμε ότι

δεν συμβάλλει στην αυτοεκτίμηση των εφήβων τόσο συγχρονικά, όσο και διαχρονικά, κάτι που δεν παρουσιάστηκε στην βιβλιογραφία, καθώς από παλαιότερες μελέτες φαίνεται ότι οι μετανάστες μεταγενέστερων γενεών δείχνουν να αφομοιώνονται καλύτερα στο νέο σύνολο και επομένως να παρουσιάζουν καλύτερη αυτοεκτίμηση (Leszczensky, 2013). Είναι όμως δυνατό να βρεθούν και κύματα μεταναστών τα οποία δείχνουν να αφομοιώνονται εξαρχής στο νέο σύνολο με τις επόμενες γενιές να δυσκολεύονται περισσότερο εξαιτίας των κοινωνικών συνθηκών, που συνεχώς αλλάζουν καθιστώντας πότε χαμηλή και πότε υψηλή την αυτοεκτίμηση των μεταναστευτικών γενεών (Ansary, Scorpio, & Catanzariti, 2013).

Όσον αφορά την σχολική επίδοση, η μεταναστευτική γενιά τόσο βιβλιογραφικά, όσο και σύμφωνα με τις αναλύσεις μας δείχνει να συμβάλει συγχρονικά και διαχρονικά. Πιο συγκεκριμένα η πρώτη γενιά μεταναστών εμφανίζει ανεβασμένα ποσοστά σχολικής επίδοσης, καθώς ένας από τους αρχικούς στόχους των εφήβων στο νέο περιβάλλον, στο πλαίσιο της αμεσότερης αφομοίωσής τους είναι η επίτευξη υψηλών ακαδημαϊκών επιδόσεων, ενώ διαχρονικά οι μεθεπόμενες γενιές διατηρούν την υψηλή επίδοση, έχοντας διασφαλίσει εν μέρει μια επιτυχημένη προσαρμογή (Salikutluk, 2016; Relikowski, Yilmaz, & Blossfeld, 2012).

Η αλληλεπίδραση μεταναστευτικής γενιάς και φύλου θα προβλέπει την αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση συγχρονικά και διαχρονικά.

Θέτοντας το φύλο και την γενιά των μεταναστών σε αλληλεπίδραση, υποθέσαμε ότι η πρώτης μεταναστευτική γενιάς θα παρουσίαζε μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση στα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια, αλλά μειωμένη σχολική επίδοση και για τα δύο φύλα. Επίσης οι προβλέψεις μας για την δεύτερη μεταναστευτική γενιά θα ήταν να εντοπίσουμε τα αγόρια με εξίσου μεγάλη αυτοεκτίμηση, αλλά τα κορίτσια με καλύτερη σχολική επίδοση και γενικότερα μεγαλύτερη σχολική αφομοίωση.

Βιβλιογραφικά διαπιστώσαμε ότι θα ήταν πιθανό να συμβάλλει στην αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση τους, κυρίως όσον αφορά την πρώτη γενιά μεταναστών (Stergiou, 2018). Κάτι τέτοιο όμως δεν πραγματοποιήθηκε, καθώς η αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών έδειξε πως δεν συμβάλλει σημαντικά στην αυτοεκτίμηση και την σχολική επίδοση των εφήβων, τόσο συγχρονικά, όσο και διαχρονικά. Αυτό συμβαίνει πιθανώς διότι, όπως προαναφέρθηκε οι προτεραιότητες στο πλαίσιο της προσαρμογής των εφήβων, είτε ψυχικής μέσω της αυτοεκτίμησης, είτε σχολικής μέσω της επίδοσης, είναι θεμελιωδώς διαφορετικές. Η πρώτη μεταναστευτική γενιά είναι λογικό να δημιουργεί εκ νέου μηχανισμούς προσαρμογής στο νέο περιβάλλον, που δεν σχετίζονται με την διαφοροποίηση του φύλου, ενώ η δεύτερη μεταναστευτική γενιά, έχοντας αφομοιώσει τα ήδη υπάρχοντα εθνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, υιοθετεί αμεσότερα τα νέα στοιχεία προς επίτευξη της καλύτερης προσαρμογής, που εξίσου δεν σχετίζεται με την διαφοροποίηση του φύλου, τόσο όσον αφορά την αυτοεκτίμηση, όσο και την σχολική επίδοση (Feliciano, 2012, & Zhou & Bankston, 2001).

Περιορισμοί και Προτάσεις

Η παραπάνω έρευνα υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς. Αρχικά το δείγμα συλλέχτηκε μόνο από εφήβους μετανάστες της Αττικής και όχι ολόκληρης της Ελλάδας, επομένως το δείγμα δεν είναι καθόλα αντιπροσωπευτικό για όλους τους εφήβους της χώρας. Επίσης το δείγμα μας (AStRA, Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradovic, & Masten, 2011) καλύπτει εφήβους μετανάστες από συγκεκριμένες χώρες του κόσμου και επομένως τα συμπεράσματα που εξάγονται αφορούν, συγκεκριμένες εθνικές ταυτότητες και δεν μπορούν να γενικευτούν.

Όσον αφορά τις μελλοντικές προτάσεις θα ήταν καλό να διεξαχθεί μια μεγαλύτερη έρευνα που θα αφορά όλες τις μεταναστευτικές ομάδες της Ελλάδας, ώστε

να είναι πιο ασφαλή τα συμπεράσματα που θα προκύψουν. Τέλος θα μπορούσαμε να προτείνουμε την διεξαγωγή μιας έρευνας που θα εμβαθύνει στα αίτια της αυτοεκτίμησης των εφήβων και θα έχει αποτελέσματα που θα μπορούν να γενικεύσουν την ψυχολογική τους ευημερία σε κοινωνικό επίπεδο. Τέλος η αυτοεκτίμηση των εφήβων μεταναστών μπορεί να εξεταστεί σε αλληλεπίδρασή με την σχολική τους επίδοση, ώστε να καταστεί σαφές πόσο η μια μεταβλητή επηρεάζει την άλλη, αφού είναι πιθανό τόσο τα ποσοστά της αυτοεκτίμησης, όσο και της σχολικής επίδοσης να αλληλεξαρτώνται και να διακυμαίνονται ως ανάλογα ποσά.

Βιβλιογραφία

- Agirdag, O., Van Houtte, M., Van Avermaet, P., 2011. Ethnic school context and the national and sub-national identifications of pupils. *Ethnic Racial Stud*, 34, 357–378.
- Ansary, N. S., Scorpio, E., & Catanzariti, D. (2013). Parent-adolescent ethnic identity discrepancies and adolescent psychosocial maladjustment: A study of gender differences. *Child and adolescent social work journal*, 30(4), 275-291.
- Ariely, G. (2012). Globalisation and the decline of national identity? An exploration across sixty-three countries. *Nations And Nationalism*, 18,(3), 461-482.
- Brinbaum, Y., Cebolla-Boado, H., (2007). The school careers of ethnic minority youth in France: success or disillusion? *Ethnicities*, 7, 445–474.
- Bui, H. N. (2009). Parent–Child conflicts, school troubles, and differences in delinquency across immigration generations. *Crime & Delinquency*, 55, 412.
- Calhoun, C. J. (2007). Nations Matter: Culture, History, and the Cosmopolitan Dream. London: Routledge.
- Croucher, S. (2018). *Globalization and belonging*. USA: Rowman & Littlefield Publishers.
- Espin, M.O., (2013). *Women Crossing Boundaries*. Great Britain: Routledge.
- Espiritu, Y. L. (2001). We don't sleep around like White girls do: Family, culture and gender in Filipina American Lives. *Signs*, 26, 415-440.
- Feliciano, C. (2012). The Female Educational Advantage Among Adolescent Children of Immigrants. *Youth & Society*, 44(3), 431-449.
- Fleck, R., & Fleck, D. (2013). The immigrant family: Parent-child dilemmas and therapy considerations. *American International Journal of Contemporary Research*, 3(8), 13-17.

- Fuligni, A. J., Tseng, V., & Lam, M. (1999). Attitudes toward family obligations among American adolescents with Asian, Latin American, and European backgrounds. *Child Development, 70*, 1030-1044.
- Guibernau, M. (2001). Globalisation and the nation-state in M. Guibernau and J. Hutchinson, *Understanding Nationalism*. Cambridge: Polity.
- Hobsbawm, E. J. (2007). *Globalization, Democracy and Terrorism*. London: Brown.
- Hochman, O., (2010). Ethnic Identification Preferences among Germany's Immigrants and their Descendants: A Comprehensive Perspective. Διδακτορική Διατριβή. University of Mannheim.
- Hutchison, E., & Bleiker, R., (2014). Theorizing Emotions in World Politics, *International Theory 6*, (3), 491–514.
- Jonsson, J.O., Rudolphi, F., (2011). Weak performance – strong determination: school achievement and educational choice among children of immigrants in Sweden. *European Sociological Review, 27*, 487–508.
- Leszczensky, L. (2013). Do national identification and interethnic friendships affect one another? A longitudinal test with adolescents of Turkish origin in Germany. *Social Science Research, 42*(3), 775-788.
- Lopez, N. (2003). *Hopeful girls, troubled boys: Race and gender disparity in urban education*. New York, NY: Routledge.
- Lubbers, M.J., Molina, J.M., & McCarty, C., 2007. Personal networks and ethnic identifications: the case of migrants in Spain. *International Sociology 22*, 721–741.
- Lutz, A., & Crist, S. (2008). Why do bilingual boys get better grades in English-only America? The impacts of gender, language and family interaction on academic

- achievement of Latino/a children of immigrants. *Ethnic and Racial Studies*, 32, 346-368.
- Mercer, J. (2014). Feeling like a state: social emotion and identity, *International Theory*, 6, (3), 515-535.
- Motti-Stefanidi, F., & Asendorpf, J. B., (2012). Perceived discrimination of immigrant adolescents in Greece. How does group discrimination translate into personal discrimination?. *European Psychologist*, 17(2), 93-104.
- Motti-Stefanidi, F., Berry, J., Chrysochoou, X., Sam, D. L., & Phinney, J. (2012). *Positive immigrant youth adaptation in context: Developmental, acculturation, and social-psychological perspectives*. In A. S. Masten, K. Liebkind, & D. J. Hernandez, Eds., The Jacobs Foundation series on adolescence. *Realizing the potential of immigrant youth*, 117-158. New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Motti-Stefanidi, F., & Masten, A. (2013). School Success and School Engagement of Immigrant Children and Adolescents. *European Psychologist*, 18(2), 126-135.
- Motti-Stefanidi, F., Masten, A., & Obradovic, J., (2015). Athena Studies of Resilient Adaptation (AStRA), Αθηναϊκές μελέτες για την διερεύνηση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της προσαρμογής. Ανακτήθηκε από:
<http://www.frossomotti.com/research.html>.
- Motti-Stefanidi, F., Pavlopoulos, V., Obradovic, J., & Masten, A. S. (2008). Acculturation and adaptation of immigrant adolescents in Greek urban schools. *International Journal of psychology*, 43, 45-58.
- Ntais, A.D., & Tzoufi, M.S. (2018). Child Rights in a Europe Experiencing Recession: Health, Education, Disability and Social Protection. A.Z. Giotsa, (Επιμ.), *Human Rights in Changing World*, (25-45). New York: Nova Science Publishers.

- Phinney, J. (1992). The Multigroup Ethnic Identity Measure: A new scale for use with adolescents and young adults from diverse groups. *Journal of Adolescent Research, 7*, 156-176.
- Phinney, J.S., Berry, John, W., Vedder, P., & Liebkind, K., (2006). The acculturation experience: attitudes, identities and behaviors of immigrant youth. In: *Immigrant Youth in Cultural Transition: Acculturation, Identity, and Adaptation Across National Contexts*. Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ, 71–116.
- Relikowski, I., Yilmaz, E., Blossfeld, H.-P. (2012). How to explain the high educational aspirations of immigrants? A mixed-methods study on the role of structural advancement opportunities and individual educational experience, *Cologne Journal of Sociology and Social Psychology, Special issue, 52*, 111-136.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sabatier, C., (2008). Ethnic and national identity among second-generation immigrant adolescents in France: the role of social context and family. *Journal of Adolescence 31*, 185–205.
- Salikutluk, Z. (2016). Why Do Immigrant Students Aim High? Explaining the Aspiration–Achievement Paradox of Immigrants in Germany. *European Sociological Review, 32(5)*, 581-592.
- Sherman, D., Hartson, K., Binning, K., Purdie-Vaughns, V., Garcia, J., & Taborsky-Barba, S., Tomassetti, S., Nussbaum, A. D., & Cohen, G. L. (2013). Deflecting the trajectory and changing the narrative: How self-affirmation affects academic performance and motivation under identity threat. *Journal Of Personality And Social Psychology, 104(4)*, 591-618.
- Stanton-Salazar, R. D. (2001). *Manufacturing hope and despair: The school and kin*

- support networks of U.S.-Mexican youth*. New York, NY: Teachers College Press.
- Stergiou, L. (2018). Raised in Greece by Albanian parents: Rights and lack of rights from the point of view of second-generation students, *Human Rights in Changing World*, 165, New York: Nova Science Publishers.
- Stryker, S., (1980). *Symbolic Interactionism: A Social Structural Version*. Menlo Park, CA, Benjamin-Cummings/Blackburn.
- Suarez-Orozco, C., & Qin, D. B. (2006). Gendered perspectives in psychology: Immigrant origin youth. *International Migration Review*, 40, 165-198.
- Tajfel, H., & Turner, J.C., (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In: Worchel, S., Austin, W. (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Nelson Hall, Chicago, 7–24.
- Teney, C., Devleeshouwer, P., Hanquinet, L. (2013). Educational aspirations among ethnic minority youth in Brussels. Does the perception of ethnic discrimination in the labour market matter? A mixed-method approach, *Ethnicities*, 13, 584–606.
- Tilley, J., & Heath, A. (2007). The decline of British national pride, *British Journal of Sociology*, 58, 4, 661–78.
- Tolsma, J., Lubbers, M., & Gijssberts, M., (2012). Education and cultural integration among ethnic minorities and natives in the Netherlands: a test of the integration paradox. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38, 793–813.
- Troyna, B. (2014). *Racial inequality in education*. Great Britain: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Valenzuela, A., & Dornbusch, S. M. (1994). Familism and social capital in the academic achievement of Mexican origin and Anglo adolescents. *Social Science Quarterly*, 75(1), 18-36.

- Van Ryzin, M. J., Stormshak, E. A., & Dishion, T. J. (2012). Engaging parents in the family check-up in middle school: Longitudinal effects on family conflict and problem behavior through the high school transition. *Journal of Adolescent Health, 50*(6), 627-633.
- Van de Werfhorst, H.G., Van Tubergen, F., (2007). Ethnicity, merit and schooling in the Netherlands. *Ethnicities, 7*, 416–444.
- Verkuyten, M. and Martinovic, B. (2012). Social Identity Complexity and Immigrants' Attitude Toward the Host Nation. *Personality and Social Psychology Bulletin, 38*(9), pp.1165-1177.
- de Vroome, T., Coenders, M., van Tubergen, F., & Verkuyten, M., (2011). Economic participation and national self-identification of refugees in the Netherlands. *International Migration Review 45*, 615–638.
- Walters, D., Phythian, K., & Ansief, P., (2007). The acculturation of Canadian immigrants: determinants of ethnic identification with the host society. *Canadian Review of Sociology 44*, 37–64.
- Watkins, A. M., & Melde, C. (2010). Latino and Asian students' perceptions of the quality of their educators: The role of generational status and language proficiency. *Youth & Society, 42*(1), 3.
- Χατζηχρήστου, Χ. (2011). Σχολική Ψυχολογία. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Zhou, M., & Bankston, C. L. (2001). Family pressure and the educational experience of the daughters of Vietnamese refugees. *International Migration, 39*, 133-151.